

KONCERTI SA STARIH PLOČA

Kabinet muzičkih automata u Zagrebu i Muzej grada Zagreba pripremili su nekoliko kombiniranih priredbi, izložbi i projekcija, to jest audiovizuelnih prikaza iz početka i prvih decenija našeg stoljeća s kratkim objašnjenjima. Riječ je o glazbi i glasovima naših scenskih umjetnika, glumaca i pjevača sačuvanih na gramofonskim pločama snimljenim u Zagrebu oko godine 1900. i 1910., kao i o pločama snimljenim između dva rata, kad je u našem gradu postojala već prva tvornica gramofonskih ploča.

Priredbe su zamišljene kao revije minulih glasova i zvukovnih impresija prošlosti. To jest vremena pionirskih te kasnijih nešto savršenijih ostvarenja na tom području, preteča današnjeg visokog nivoa na tom polju tehnike.

Program je sastavljen od orkestralnih, pjevačkih i govornih točaka, ali nije strogo sistematski i kompletan s obzirom na vrijeme i vrstu glazbe, već prema mogućnosti i sačuvanom materijalu. Bit će zastupani glasovi naše tako zvane stare i starije dramske, operne i operetne garde (Arnošt Grund, Marko Vušković, Josip Pavić, Marija Ružička Strozzi, Vladimir Majhenić, Irma Polak, Mila Mosinger, Vlaho Paljetak, Aca Binički, Milan Šepec, Aleksandar Grif, Josip Križaj, Zdenka Zika, Josip Rijavec, Mario Šimenc, Tino Pattiera, Vera Švarc i dr.), a zatim i stara orkestralna glazba koju predstavlja nekadašnja zagrebačka, odnosno bjelovarska vojna muzika 53. domobranske pukovnije. Ovoj je glazbi tada pridavana iznimna važnost, jer je za gramofonsko snimanje prikladnija od svake ostale glazbe, a uz to je kao orkestar na muzikalno visokoj razini zauzimala naročito mjesto u tadašnjem glazbenom životu Zagreba. Pjevanje, recitiranje i sviranje vojničke glazbe biti će na ovim priredbama popraćeni kratkim usmenim komentarima, fotografijama i predmetima vezanim uz umjetnike i glazbu što je slušamo s ploča. Fonoarhivski materijal, to jest gramofonske ploče i podatke o povijesti i pojavi gramofona kod nas, kao i fonograf i gramofon stavio je na raspolaganje Kabinet muzičkih automata, dok je sve ostalo organizirao Muzej grada Zagreba.

Iako je Thomas A. Edison već godine 1877. patentirao svoj fonograf (preteča gramofona koji umjesto ploča ima voštane valjke), Evropa je ovo epohalno tehničko dostignuće upoznala tek deset godina poslije. Godine 1887. Emil Berliner dobiva patent za gramofon, a slijedeće godine izložen je fonograf prvi put u Londonu. Godine 1889. prikazan je njemačkom caru i naučnim krugovima u Berlinu, a pola godine kasnije već se pojavio i u Zagrebu. 10. III 1890. javlja Agramer Zeitung, da u Zagreb dolazi Edisonov zastupnik koji će upoznati Zagrepčane sa fonografom. Zastupnik je doista i stigao i već je 13. ožujka te godine u hotelu "K caru austrijanskom" (danas Ilica 4, trgovina "Na-Ma") u 18 sati demonstrirao fonograf novinarima. Tom prilikom pjevala je ariju Leonore iz Trubadura Toni Schläger, a recitirao stihove iz Willim Tella recitator Reimers. Svirala je i neka ciganska kapela i vojna glazba, među ostalim himnu i Radetzky marš. Tom se zgodom i snimalo, pa su snimljeni razni uzvici kao "Slava Edisonu", dio neke Preradovićeve pjesme i među ostalim i kratki izvještaj o snimanju koji je glasio: "snimano u četvrtak 13. III 1890. u hotelu K caru austrijanskom". A i novinari su tada snimali svoje glasove govoreći u trubu fonografa. Fonografske reprodukcije davale su se i tri slijedeća dana od 11 do 13 i od 16 do 19 sati. Mogla se tom prilikom čuti glazba, pjevanje i recitacije tadašnjih znamenitih, dakako stranih, scenskih umjetnika. Slušalo se pomoću gumenih cijevi koje su se utakle u uha. Obzirom na broj aparata moglo je slušati istovremeno samo

šest osoba. Bila je to dakako senzacija svoje vrsti pa je i ulaznina bila dosta visoka. Dva forinta prije, a jedan forint poslije podne. Tu senzaciju su, dakako, i novine zabilježile, o njoj se pohvalno izrazile i među ostalim istakle "da je bilo moguće slušati i bez primjene gumenih cijevi". Otada se javljaju u novinama oglasi u kojima poznata zagrebačka tvrtka Drucker nudi fonografe i gramofone kako kaže "za familijarnu upotrebu" i obaviješćuje (1902.) građane da su prispjeli fonografski valjci i gramofonske ploče s "hrvatskim melodijama". Novi izum ubrzo je osvojio zagrebačke domove i unio novi sadržaj u život tadašnjih Zagrepčana. Osim privatnih muziciranja priređivani su, dakako, i javni fonografski i gramofonski koncerti. U ožujku 1900. održan je "Edison koncert" u "Grand restoranu" u Gajevoj ulici 12 i veliki koncert s više od pedeset točaka u velikoj dvorani Grand hotela u Ilici br. 6. Dvije godine poslije (1902.) priređivane su u Zagrebu u organizaciji pariškog Phonocinema theatra kombinirane priredbe kinoprojekcije i gramofona što bi mogli nazvati prvim pokusom i pojavom zvučnog filma kod nas. Na tim priredbama koje su se davale u zgradi Streljane u Tuškancu (danas kino "Sloboda") Zagrepčani su gledali i slušali na pr. Saru Bernhard u Hamletu i Cyrano de Bergeracu, kao i kreacije raznih drugih tadašnjih vrhunskih scenskih umjetnika. Promatrali su tada u pratnji glazbe i neke plesne točke "lijepa Cleo de Merode" od kojih je Zagrepčane najviše oduševila "La Javanaise" i "Dance directoire". Za djecu davao se posebni program, i to poslije podne. Interes je općenito bio vrlo velik pa se gostovanje pariškog "Phonocinema theatra" predviđeno od 23. do 25. moralo produžiti do 27. lipnja 1902.

U to su vrijeme nastale i prve gramofonske snimke u Zagrebu. Snimila ih je u velikoj dvorani tadašnjeg hotela Pruckner u Ilici br. 44 jedna strana tvrtka. Tom su prilikom nastale među ostalim i neke snimke ondašnjih zagrebačkih kazališnih umjetnika Arnošta Grunda, Zvonimira i Marije (Micike) Freudenreich te vojničke domobranske glazbe 53. pukovnije pod ravnanjem vojnog kapelnika Ivana Muhvića. Od snimaka koje su tada napravljene sačuvale su se samo snimke Grunda i vojničke glazbe, dok su se snimke Freudenreichovih nažalost izgubile i vjerojatno propale. Gramofonske ploče snimale su se u Zagrebu i oko 1910. Snimala ih je tvrtka "Österreichische Gramophon Gesellschaft" iz Aussiga (Usti u Češkoj). Od tog snimanja sačuvane su dvije koračnice iz Albinijeve operete "Barun Trenk" i arija iz opere "Oganj" od Blagoja Berse. Poslije Prvog svjetskog rata radi u Zagrebu već i tvornica gramofonskih ploča koja je novim električnim postupkom proizvela brojne kvalitetne snimke ne samo glumaca i pjevača aktivnih u vrijeme njezina djelovanja, već i nekih predstavnika starije kazališne generacije čije je interpretacije uspjela u zadnji čas fiksirati na gramofonskim pločama i sačuvati ih za budućnost.

IVAN GERERSDORFER
DR FRANJO BUNTAK